

Kunskapsstyrning för Socialtjänsten
Tomas Lindgren
Tomas.lindgren@socialstyrelsen.se

Socialdepartementet
s.remissvar@regeringskansliet
s.sof@regeringskansliet.se

Socialstyrelsens yttrande över promemorian Ökad trygghet och säkerhet på särskilda ungdomshem och LVM-hem – slutredovisning angående frågor om Statens institutionsstyrelses särskilda befogenheter (Ds 2024: 26)

Socialdepartementets dnr S2024/01907

Socialstyrelsens yttrande

Socialstyrelsen tillstyrker delvis utredningens förslag om avskildhet av ordnings- och säkerhetsskäl, kroppsvisitation på särskilda ungdomshem samt rumsvisitation i syfte att upprätthålla säkerheten på särskilda ungdomshem och LVM-hem. Socialstyrelsen avstyrker utredningens förslag om kroppsvisitation utanför de särskilda ungdomshemmen och LVM-hemmen. I övrigt tillstyrker Socialstyrelsen utredningens förslag.

Socialstyrelsen vill inledningsvis påtala vikten av att se på de särskilda befogenheter som föreslås i utredningen i ett större sammanhang än vad varje enskild befogenhet har för risker och konsekvenser. Tillsammans med de befogenheter som har införts under det senaste året, kommer de befogenheter som nu föreslås att innebära att de särskilda ungdomshemmen får ett betydande större inslag av åtgärder som tidigare huvudsakligen använts inom Kriminalvården. Socialstyrelsen vill framhålla att de särskilda ungdomshemmens LVU-avdelningar skiljer sig från kriminalvårdsanstalter då man är placerad där utifrån skyddslagstiftning och inte för att avtjäna en påföljd. Den enkät som utredningen genomfört tyder också på att SiS har brister när det kommer till efterlevnaden av de krav som finns på hur de särskilda befogenheterna ska utföras. Enkäten visar bland annat att barn och unga i stor utsträckning har uppgett att de inte erbjuds möjligheter att få ett samtal efter verkställda beslut om visitationer samt att de inte ges möjlighet att önska vem som ska visitera dem. Andra rapporter har också beskrivit

barn och ungas upplevelser av att bli utsatta under sin tid på SiS, inte sällan i samband med just utförandet av särskilda befogenheter¹.

Sammantaget finns det därför skäl att vara försiktig med införandet av nya befogenheter och begränsa vissa av dessa befogenheter till avdelningar för sluten ungdomsvård och LVU-avdelningar med högre säkerhetsklassning.

Förslagen i utredningen innebär en ökad kontroll av barn och unga, som begränsar barnens och de ungas fri- och rättigheter. Socialstyrelsen vill med anledning av detta betona betydelsen av det förebyggande arbetet mot hot och våldsincidenter, bland annat ändamålsenlig bemanning, ett till barnens och de ungas behov anpassat vård- och behandlingsutbud och en relationsbyggande kultur, för att stärka vården och minska behovet av tvångsåtgärder.

Socialstyrelsen noterar FN:s kommitté för barnets rättigheters rekommendation att vidta lagstiftningsåtgärder för att uttryckligen förbjuda användningen av bland annat isolering och avskiljning av barn i alternativa omvårdnadsmiljöer, och säkerställa att all personal får utbildning i vårdmetoder som inte inbegriper tvång.

Det som beskrivs ovan avseende ett större inslag av åtgärder som tidigare huvudsakligen använts inom Kriminalvården gäller även LVM-vården. Inte heller när det gäller LVM kan varje risk bedömas för sig, utan man måste se till de ökade risker som kan komma av den totala ansamlingen nya befogenheter. Socialstyrelsen vill därmed även för LVM-hemmen lyfta betydelsen av ändamålsenlig bemanning, förebyggande arbete mot hot och våldsincidenter, ett anpassat vård- och behandlingsutbud och en relationsbyggande kultur, för att stärka vården och minska behovet av tvångsåtgärder.

¹ Tillsyn av SiS särskilda ungdomshem 2021–2022, Redovisning av regeringsuppdrag S2021/03345. IVO 2023-01.

”...Och jag kunde inte andas” – en rapport om våld mot barn på de statliga ungdomshemmen, Barnrättsbyrån 2021.

Närmare om vissa förslag

5.5.1 Avskildhet av ordnings- och säkerhetsskäl

Socialstyrelsen tillstyrker delvis utredningens förslag.

Mot bakgrund av att befogenheten är ingripande, samt att en stor andel av barn och unga på särskilda ungdomshem har en psykiatrisk problematik som innebär att de riskerar att fara illa av vistelse i avskildhet, anser Socialstyrelsen att denna befogenhet bör begränsas till att endast användas beträffande barn och unga som avtjänar sluten ungdomsvård eller vårdas med stöd av LVU på avdelningar med hög säkerhetsklass samt på låsbara LVM-hem.

Riksrevisionen har påvisat brister i vårdkvaliteten på SiS, bland annat gällande bemanning och kompetens hos personalen². Avskiljning får aldrig användas för att kompensera för brister i vårdens kvalitet eller brister avseende verksamhetens bemanning.

7.6.3 En utökad möjlighet till kroppsvisitation på de särskilda ungdomshemmen

Socialstyrelsen tillstyrker delvis utredningens förslag.

Utifrån de risker som kroppsvisitation innebär och mot bakgrund av vad barn och unga beskrivit i den enkät som utredningen genomfört i frågan bör ytterligare möjligheter till kroppsvisitation införas med försiktighet.

Socialstyrelsen anser att den föreslagna befogenheten bör begränsas till att endast användas beträffande barn och unga som avtjänar sluten ungdomsvård eller vårdas med stöd av LVU på avdelningar med hög säkerhetsklass.

7.6.5 Kroppsvisitation utanför de särskilda ungdomshemmen och LVM-hemmen

Socialstyrelsen avstyrker utredningens förslag.

Socialstyrelsen ser ett antal risker med att tillåta kroppsvisitation utanför de särskilda ungdomshemmen och LVM-hemmen. När möjligheten att önska vem som ska genomföra kroppsvisitationen försvinner ökar risken för att visitationen ska leda till negativa konsekvenser för barn och unga. När

² Granskningsrapport, SiS särskilda ungdomshem – brister i statens tvångsvård av barn och unga (RiR 2024:7)

visitationen ska genomföras utanför institutionerna ökar risken för att kroppsvisitationen inte kommer kunna ges i en miljö som tar tillräckligt mycket hänsyn till utsattheten det innebär att kroppsvisiteras.

8.6.1 Rumsvisitation i syfte att upprätthålla säkerheten på särskilda ungdomshem och LVM-hem

Socialstyrelsen tillstyrker delvis utredningens förslag.

En slumpvis eller rutinmässig rumsvisitation utan någon särskild anledning som kan kopplas till den vars rum eller slutna förvaringsställe som ska visiteras innebär en kränkning av den personliga integriteten. Detta gäller också barn som redan, på grund av behovet att skyddas via lagstiftning, tvingats ge upp en hel del av sina fri- och rättigheter. Särskilt viktigt i det sammanhanget är att ha rätt till en skyddad plats som är ens egen där man bland annat kan förvara sådant som man inte vill dela med andra eller att andra ska veta om. Den av utredningen genomförda enkäten visar också att ett stort antal av de barn som svarat upplevt åtgärden som negativ på olika sätt.

Socialstyrelsen anser att den föreslagna befogenheten bör begränsas till att endast användas beträffande barn och unga som avtjänar slutna ungdomsvård eller vårdas med stöd av LVU på avdelningar med hög säkerhetsklass samt på låsbara LVM-hem.

Beslut i detta ärende har fattats av ställföreträdande generaldirektören Urban Lindberg. I den slutliga handläggningen har avdelningscheferna Sabina Orstam och Pär Ödman och enhetschefen Annika Öquist deltagit. Utredaren Tomas Lindgren har varit föredragande.

SOCIALSTYRELSEN

Urban Lindberg

Tomas Lindgren